

VIII. AZ EMBERÖLÉS – SZABÁLYOZÁSI ÚJDONSÁGOK ÉS RÉGI VITAKÉRDÉSEK

BOLYKY ORSOLYA

VIII.1. Szabályozástörténet

VIII.1.1. A büntethetőségi korhatár

VIII.1.2. Az öngyilkosságban közreműködéssel elkövetett emberölés

VIII.1.3. Az „újszülött megölése” és a 14 éven aluli sértett sérelmére elkövetett emberölés

VIII.1.4. A passzív alany speciális állapotával kapcsolatos más minősítő körülmények

VIII.1.5. Az erős felindulásban elkövetett emberölés

VIII.2. A hatályos szabályozás (újdonságainak) bemutatása

VIII.2.1. A büntethetőségi korhatár leszállítása

VIII.2.2. Az öngyilkosságban közreműködéssel megvalósuló emberölés

VIII.2.3. Az elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére elkövetett emberölés

VIII.2.4. Az erős felindulásban elkövetett emberölés

VIII.3. A hatályos szabályozás elemzése és értékelése

VIII.3.1. A büntethetőségi korhatár leszállítása

VIII.3.2. Az öngyilkosságban közreműködéssel megvalósuló emberölés

VIII.3.2.1. Jogtechnikai elhelyezés

VIII.3.2.2. A stádiumok

VIII.3.2.3. Akaratnyilvánításra képtelen passzív alany segítése

VIII.3.3. Büntethetőségi korhatár és öngyilkosságban közreműködéssel elkövetett emberölés

VIII.3.4. 14 év alatti sérelmére elkövetett emberölés versus újszülött megölése

VIII.3.5. Az elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére elkövetett emberölés

VIII.3.6. Az erős felindulásban elkövetett emberöléssel kapcsolatos jogalkalmazási problémák

VIII.4. De lege ferenda javaslatok

VIII.4.1. Öngyilkosságban közreműködéssel elkövetett emberölés

VIII.4.2. Az újszülött megölése

VIII.4.3. Az erős felindulásban elkövetett emberölés

VIII.5. Felhasznált irodalom

Tanulmányomban az emberölés szabályozásának a Btk.-ban megjelent változásaival, illetve egyes, az emberöléshez kapcsolódó régebbi jogértelmezési és jogalkalmazási problémáival foglalkozom. A vázolt témák önmagukban is önálló kutatások tárgyát képezhetnék, ezért jelen cikk a legfontosabb szempontokat kiemelve – a tanulmánykötet célját szem előtt tartva – csupán összefoglalja ezeket.

VIII.1. SZABÁLYOZÁSTÖRTÉNET

Az emberölés az egyik legősibb „büntetőjogi” tényállások egyike. A következőkben az emberölés szabályozástörténetének csak azon kérdéseit tekintem át, amelyek a hatályos jog újdonságainak vagy továbbra is szabályozott, de vitatható megoldásainak előzményei.

VIII.1.1. A BÜNTETHETŐSÉGI KORHATÁR

A büntethetőségi korhatár kodifikált büntetőjogunk kezdeteitől fogva azonos volt emberölés és más bűncselekmények esetén.¹

VIII.1.2. AZ ÖNGYILKOSSÁGBAN KÖZREMŰKÖDÉssel ELKÖVETETT EMBERÖLÉS

Az 1878. évi Btk. is büntetni rendelte az öngyilkosságban közreműködés mind rábíró jellegű, mind a fizikai bűnsegély jellegű formáját.² *Angyal Pál* korabeli jogtudós kiemelte, hogy az emberölés közvetett tetteseként felel az, aki beszámítási képességgel nem rendelkező egyént vagy tévedésben lévő személyt bír rá az öngyilkosságra, vagy aki evégett kényszer alkalmaz.³

Az 1961. évi Btk. az öngyilkosságban közreműködés súlyosabban minősülő eseteként szabályozta, ha az öngyilkos fiatalos vagy beszámítási képességében korlátozott személy.⁴ Az indoklás konkrétan kitér arra, hogy a tizennégy éven aluli személy (gyermekkorú) vagy a beszámítási képességgel nem rendelkező személy rábírását az öngyilkosság elkövetésére az emberölésre irányadó szabályok szerint kell büntetni.⁵

Az 1978. évi IV. törvény jogirodalmi értelmezése és a joggyakorlat szerint szintén az emberölés közvetett tetteseként felelt, aki gyermekkorút vagy kóros elmeállapotú személyt bírt rá öngyilkosság elkövetésére.⁶

¹ 1878. évi V. törvény 83–84. §; 1961. évi V. törvény 20. §; 1978. évi IV. törvény 23. §.

² 1878. évi Btk. 283. §.

³ ANGYAL (1928) 66. o.

⁴ 1961. évi Btk. 255. § (2) bek.

⁵ *A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve* (1962) 428. o.

⁶ Vö. BH 1983. 7.; HORVÁTH (2000) 89. o.

Belovics Ervin már 2001-ben rámutatott arra, hogy „közvetett tettességről akkor beszélhetünk, ha az elkövető büntetőjogilag felelősségre nem vonható személyt eszközként használ fel bűncselekmény elkövetésére. Az öngyilkosság nem bűncselekmény, ezért a gyermekkorú vagy a beszámítási képességgel nem rendelkező kóros elmeállapotú személyt öngyilkosság elkövetésére rábíró, az emberölésnek nem közvetett, hanem közvetlen tettese, csak az elkövetési magatartást pszichés úton valósítja meg.”⁷ *Mészáros Ádám* pedig – többek között – kifejtette, hogy egyfelől a közvetett tettesség megállapításának nincs és nem is volt törvényi alapja, másfelől az öngyilkosság nem bűncselekmény, így a közvetett tettesség egyik fogalmi ismérve is hiányzik.⁸

A *gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2012. évi LXII. törvény* az emberölés speciális alakzataként vette figyelembe a gyermekkorú vagy akaratnyilvánításra képtelen személy öngyilkosságra való rábírását, így ekként vezette be az 1978. évi Btk.-ba is.⁹

A javaslat indokolása szerint a gyermekek fokozottabb védelme érdekében szükséges a módosítás, mivel „a tizennégy év alatti sértett nem képes arra, hogy a cselekménye következményeit felismerje, és e felismerésnek megfelelő magatartást tanúsítson, ezért az ilyen korú sértettet öngyilkosságra rábíró személy nem öngyilkosságban közreműködésért, hanem az emberölés büntettének az elkövetése miatt felel, és ugyancsak emberölés büntettének az elkövetése miatt felel az is, aki akaratnyilvánításra képtelen személyt bír rá az öngyilkosságra. A passzív alany ezekben az esetekben ugyan maga hajtja végre a konkrét ölési magatartást, de ezt az elkövető pszichikai ráhatásának eredményeként teszi, az öngyilkosság tulajdonképpen nem a passzív alany saját, hanem a rábíró szándékának és akaratának megfelelően következik be.” Az indokolás meghatározza az akaratnyilvánításra képtelen személy fogalmát: olyan személy, akinek akár állandó jelleggel, akár alkalmilag nincs jogi értelemben figyelembe vehető akarata, vagy aki az akaratát nem képes kifejezésre juttatni. Az indokolás szerint idetartoznak az öntudatlan állapot különböző formái, mint például az ájulás, a hipnotikus állapot, a kábítószeres befolyásoltság, illetve a kóros elmeállapotúak.¹⁰

VIII.1.3. AZ „ÚJSZÜLÖTT MEGÖLÉSE” ÉS A 14 ÉVEN ALULI SÉRTETT SÉRELMERE ELKÖVETETT EMBERÖLÉS

A szülő nő az újszülött sérelmére a szülést követően közvetlenül vagy rövid időn belül elkövetett ölési cselekménye már a *Csemegi-kódex* szerint is az emberölés speciális, privilegizált eseteként volt büntetendő.¹¹ A korszak erkölcsi felfogásának megfelelően azonban csak annál a nőnél merülhetett fel e bűncselekmény megállapíthatósága, aki a gyermeket házasságon kívül szülte, mivel a társadalom mind a törvénytelen gyer-

⁷ BELOVICS (2001) 99. o.

⁸ MÉSZÁROS (2015) 27. o.

⁹ 1978. évi IV. törvény 166. § (3a) bek.

¹⁰ A 2012. évi LXII. törvény javaslatának 3–4. §-okhoz fűzött indokolása.

¹¹ 1878. évi Btk. 284. §: „Azon anya, a ki a házasságon kívül született gyermekét a szülés alatt, vagy közvetlenül a szülés után szándékosan megöli: öt évig terjedhető börtönnel büntetendő.”

mekekhez, mind pedig a házasságon kívül teherbe esett nőkhöz negatívan viszonyult, amely a jogalkotó megítélése szerint – a szégyen és eltitkolás okozta – „különleges” pszichikai állapotot válthatott ki az elkövetőből.¹²

Az 1961. évi Btk. megszüntette az emberölés e privilegizált esetét és azt alapesetként rendelte büntetni, arra hivatkozva, hogy a társadalom szemléletének változása miatt a házasságon kívül született gyermekek már nem számítottak törvénytelennek és az anyáknak sem kellett – legalábbis elvi szinten – a társadalom rosszallásától tartaniuk.¹³

Ezt a megoldást vette át az 1978. évi Btk. is.¹⁴ A Legfelsőbb Bíróság 15. számú irányelve ennek kapcsán hangsúlyozta, hogy az anya beszámítási képességét fokozottan vizsgálni kell, és mivel az esetek nagy részében a terhelt beszámítási képessége korlátozott volt, a büntetés korlátlan enyhítésére is lehetőség nyílt. A bírák az esetek nagy részében enyhe büntetést szabtak ki az újszülöttjük megölését elkövető nőkkel szemben.¹⁵

Az 1978. évi Btk.-t módosító *1998. évi LXXXVII. törvény* visszatért a *Csemegi-kódex* szabályozásához, amikor az emberölés új privilegizált tényállását alkotta meg az újszülött megölése bűncselekmény bevezetésével. Az elkövető kizárólag a szülő nő lehetett, aki „a szülési folyamat során kivételes testi és lelki állapotban van”¹⁶ és ebben az állapotban végez újszülöttjével. A „szülő nő különleges testi és lelki állapotának részletes vizsgálata általában nem szükséges, az ilyen cselekményt közvetlenül a szülés után elkövetettnek kell tekinteni [...]” – mondta ki a Legfelsőbb Bíróság elvi határozata.¹⁷ A szülés utáni elkövetési idő tehát nem jelölt meg biztos időhatárt, amely alatt a gyermek megölésének be kell következnie, hanem vélelmezte, hogy a szülést követően az anya mindenképpen kivételes testi és lelki állapotban van. A terhesség eltitkolása – amely leggyakrabban megelőzi az újszülött megölését – nem alapozta meg az előre kiterveltséget¹⁸, ezért ilyenkor is megállapítható volt a privilegizált eset.

Az 1998. évi módosítás az újszülött megölése mellett az emberölés új minősített eseteként vezette be a tizenegyedik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetést. A bírói gyakorlat ugyanakkor kimondta, hogy a két tényállás nem ütközik egymással, mivel a privilegizált eset „nem a sértett személyének eltérő megítéléséből fakad, hanem a szülő nőnek a szüléskori állapotából indul ki”¹⁹.

A privilegizált tényállás hatálybalépését követően a bírói gyakorlat a korábban az enyhítő szakasz alkalmazásával általában kiszabott két-három évi szabadságvesztés vagy felfüggesztett szabadságvesztés kiszabásának gyakorlatát követte.²⁰

A *2003. évi II. törvény* hatályon kívül helyezte az újszülött megölésének tényál-

¹² ANGYAL (1928) 51. o.

¹³ Az 1961. évi Btk. XIV. fejezetéhez fűzött indokolás. In: *A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962. 420. o.

¹⁴ 1978. évi Btk. 166. §.

¹⁵ MÉSZÁROS (2002) 3. o.

¹⁶ EH 2001. 390.

¹⁷ EH 2001. 390.

¹⁸ Legfelsőbb Bíróság 15. számú irányelve, IV/5. pont.

¹⁹ 390/2001. számú büntető elvi határozat

²⁰ KÓNYA (2015) 7. o.

lását. Ennek az lett az eredménye, hogy a korábban enyhébben megítélendő újszülöttölést a tizennegyedik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett, az emberölés minősített eseteként kellett értékelni, amelyhez így lényegesen súlyosabb büntetési tételkeret járult (tíz-től tizenöt évig terjedő, vagy életfogytig tartó szabadságvesztés).²¹ A 2003-as módosítással tehát a bíróságnak tízévi szabadságvesztésből kellett kiindulnia és még a maximális (egyfokú) enyhítéssel is legalább öt év szabadságvesztést kellett kiszabnia.²²

VIII.1.4. A PASSZÍV ALANY SPECIÁLIS ÁLLAPOTÁVAL KAPCSOLATOS MÁSHATÓ KÖRÜLMÉNYEK

Az 1978. évi Btk. módosításaként a 2009. évi LXXX. törvény iktatta be a védekezésre képtelen személy sérelmére elkövetés minősítő körülményét. A módosító törvény – javaslatának indokolása szerint – „a védekezésre képtelen személyek fokozottabb védelme érdekében több különös részi tényállásban is minősített esetként határozza meg a védekezésre képtelen személy sérelmére történő elkövetést, ezzel párhuzamosan pedig törvényi definíciót is ad ennek a fogalomnak”.

Az indokolás szerint „a védekezésre képtelenség értelmezése a gyakorlat számára egyértelmű, amit a bíróságok változatlanul, következetesen, töretlenül és egységesen alkalmaznak. A javaslat ezt a töretlen gyakorlatot kívánja megerősíteni, ezzel is hatékonyabb védelmet biztosítani a védekezésre képtelen személyek számára”²³. Az ehhez kapcsolódóan az általános részbe beiktatott²⁴ értelmező rendelkezés szerint „védekezésre képtelennek kell tekinteni azt is, aki helyzeténél vagy állapotánál fogva ideiglenesen vagy véglegesen nem képes ellenállás kifejtésére.”²⁵ A módosító törvény javaslatának ehhez kapcsolódó indokolása szerint „az »azt is« kifejezés [...] azt fejezi ki, hogy a Btk. nem határozza meg taxatív, hogy mely személyeket tekint védekezésre képtelennek. Azt rögzíti csupán, hogy az is védekezésre képtelennek tekintendő, aki helyzeténél (például mert lekötözték) vagy állapotánál (például koránál, betegsége miatt) fogva ideiglenesen vagy véglegesen nem képes ellenállás kifejtésére.”²⁶

VIII.1.5. AZ ERŐS FELINDULÁSBAN ELKÖVETETT EMBERÖLÉS

Az emberölés elkövetésének pillanatában az elkövetőnél fennálló erős felindultság állapotát már az 1878. évi Btk. is privilegizált esetként értékelte, és nem tíz évtől tizenöt, hanem csak tíz évig terjedhető fegyházzal rendelte büntetni. Még enyhébb megítélés (öt évig terjedhető börtönbüntetés) alá esett az emberölés, ha az elkövető

²¹ A 2003. évi II. törvény 88. § (1) bekezdésének e) pontja törölte el az „Újszülött megölése” tényállást.

²² KÓNYA (2015) 6–7. o.

²³ 2009. évi LXXX. törvény indokolása a 43. §-hoz.

²⁴ 42. § (5) bek.

²⁵ 1978. évi Btk. 137. § 18. pont. Hatályos 2009. augusztus 9. napjától.

²⁶ 2009. évi LXXX. törvény indokolása a 43. §-hoz.

erős felindultságát a bűncselekmény sértettje idézte elő azzal, hogy előzőleg bántalmazta vagy szidalmazta akár az elkövetőt, akár annak hozzátartozóját. Ekkor azonban különbséget tettek aszerint, hogy a „különleges” érzelmi állapotban lévő terhelt kinek a sérelmére követte el az emberölést: abban az esetben ugyanis, ha a sértett az elkövető felmenő vagy lemenő ágbeli rokona vagy házastársa volt, súlyosabban (öt évtől tíz évig terjedhető fegyházzal) büntették a cselekményt.²⁷

Az 1961. évi V. törvény is szabályozta az erős felindulásban elkövetett emberölést.²⁸ A privilegizált tényállás azonban csak akkor volt megállapítható, ha az erős érzelmi fellobbanás méltányolható okból származott: azt tehát egyrészt az elkövetőn kívüli oknak kell kiváltania, másrészt annak bizonyos fokig erkölcsileg menthetőnek kell lennie. További feltétel volt, hogy az ölési cselekményt ebben az állapotában kövesse el.²⁹

Az 1978. évi Btk. lényegében ezzel egyezően szabályozta az erős felindulásban elkövetett emberölés tényállását, eszerint „két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel” volt büntetendő, „aki más méltányolható okból származó erős felindulásban megöl”³⁰.

Az erős felindulás az ekkoriban irányadó jogirodalmi álláspontok szerint jogkérdést képezett.³¹ A privilegizált eset megállapításának további feltételeként meghatározott méltányolható ok a következőket jelentette: erkölcsileg bizonyos fokig igazolható legyen, és az ok álljon arányban az ölési cselekménnyel. Az arányosság követelménye itt azt jelenti és akkor tekinthető az ok méltányolhatónak, ha az elkövetést kiváltó ok vagy körülmény az elkövetőn kívül áll és az elkövetőt ért sérelem jelentős, mert jelentéktelen körülmény nem fogadható el a privilegizált eset megállapításához.³²

A bírói gyakorlat nem volt egységes az emberölést megelőző, régóta tartó konfliktusos viszony hatásának értékelésében.

Az egyik álláspont szerint, amennyiben az elkövető és a sértett kapcsolatában a durva veszekedések mindennaposak, megszokottak és az elkövető egy konkrét bántalmazás alkalmával öli meg a sértettet, a privilegizált eset megállapítható.³³

A másik álláspont értelmében azonban a cselekmény nem minősülhet erős felindulásból elkövetettnek, ha az indulat pusztán az előzetes életvitelből és viszonyból származó motívumból fakad, valamint akkor sem, ha az adott szituációban a bántalmazás (például csak szidalmazás) nem áll arányban az ölést kiváltó indulattal.³⁴

Kriminológiai kutatásunkban³⁵ is ezzel a második értelmezéssel találkoztunk. Ebben az egyik konkrét ítélet egyértelműen kimondta, hogy az évek óta súlyosan bántalmazó környezetben élők hozzászórtak a mindennapos verbális és fizikai konfrontációkhoz, ezért egy újabb, a „megszokott” módon zajló veszekedés során az elkövető

²⁷ 1878. évi Btk. 281. §.

²⁸ 1961. évi Btk. 254. §.

²⁹ HORVÁTH (1968) 1217–1218. o.

³⁰ 1978. évi Btk. 167. §

³¹ Például HORVÁTH (2000); NAGY (szerk.) (2000) 82–88. o.; NAGY (szerk.) (2009) 83–89. o.

³² KÓNYA (2012) 333. o.

³³ BJD 5067.

³⁴ BH 1995. 617.; BH 2002. 214.

³⁵ TAMÁSI – BOLYKY – SÁRIK (2013)

nem kerülhet olyan erősen felindult állapotba, amely a privilegizált eset megállapíthatóságát megalapozná.³⁶

A bíróság máskor viszont azt mondta ki, hogy a „rokonok között fennálló állandó súrlódások, veszekedések, verekedések, az alkoholizmus talaján kialakult durva, goromba magatartások hosszú idő elteltével az indulatoknak az összesűrűsödését hozzák létre [...] Az egymás ellen kifejlődött és addig elnyomott, lappangó indulat viszonylag jelentéktelennek tűnő kiváltó ok hatására heves indulatkitörést eredményezhet. Az ítélkezési gyakorlat a most említett esetekben az ilyen közeli hozzátartozó viszony ellenére sem zárja ki a méltányolható okból keletkezett felindultság megállapítását az emberölési cselekményeknél.”³⁷

VIII.2. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS (ÚJDONSÁGAINAK) BEMUTATÁSA

VIII.2.1. A BÜNTETHETŐSÉGI KORHATÁR LESZÁLLÍTÁSA

A Btk. emberöléshez kapcsolódó lényeges változtatása a büntethetőségi korhatár leszállítása a korábbi 14. életévről a 12. életévre a törvényben taxatív felsorolt bűncselekmények³⁸ (többek között a szándékos emberölés) esetén.

A törvényi indokolás a büntethetőségi korhatár leszállítását elsősorban azzal magyarázta, hogy „a tizenkettő-tizenégy év közötti gyerekek körében is egyre nagyobb mértékben elterjedt az erőszakos érdekérvényesítés, ezért szükséges a büntethetőségi korhatár módosítása, a kirívóan agresszív, élet ellen irányuló bűncselekményt megvalósító gyermekkorúak büntetőjogi felelősségre vonása és egyes súlyos bűncselekményeknél a büntethetőség korhatárának leszállítása tizenkét évre”³⁹.

Az indokolás arra is hivatkozott, hogy „napjainkban a gyermekek biológiai fejlődése felgyorsult, a gyermekek korábban »érnek«, az információs forradalom következtében a kiskorúakat már tizennegyedik életévüket megelőző életszakaszukban elérlik a társadalom olyan különféle hatásai, amelyektől a korábbi időkben védve voltak”⁴⁰.

³⁶ Fővárosi Ítéletábrla 1.Fkf.589/2004/5.

³⁷ HORVÁTH (2000) 86. o.

³⁸ A Btk. 16. §-a értelmében a következő bűncselekmények megvalósítása esetén került sor a büntethetőségi korhatár leszállítására: az emberölés, az erős felindulásban elkövetett emberölés, az életveszélyt és halált okozó testi sértés, a rablás és a kifosztás súlyosabban minősülő esetei [366. § (2)–(3) bekezdés], amennyiben az elkövető az elkövetéskor rendelkezett a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással.

³⁹ 2012. évi C. törvény indokolása. A 16. §-hoz fűzött részletes indokolás. 14. o.

⁴⁰ Uo.

VIII.2.2. AZ ÖNGYILKOSSÁGBAN KÖZREMŰKÖDÉSSSEL MEGVALÓSULÓ EMBERÖLÉS

A Btk. – a 2012-ben beiktatott rendelkezésekhez⁴¹ hasonlóan – emberölésnek minősíti és az emberölés alapeseteként bünteti azt az elkövetési magatartást, amely szerint az elkövető tizennégy évet be nem töltött vagy akaratnyilvánításra képtelen személyt bír rá öngyilkosság elkövetésére, feltéve hogy az öngyilkosságot elkövetik.⁴² *Belovics Ervin* meghatározása szerint az ilyen cselekményt „pszichés módon elkövetett emberölésnek”⁴³ is nevezhetjük.

VIII.2.3. AZ ELHÁRÍTÁSÁRA IDŐS KORÁNÁL VAGY FOGYATÉKOSSÁGÁNÁL FOGVA KORLÁTOZOTTAN KÉPES SZEMÉLY SÉRELMERE ELKÖVETETT EMBERÖLÉS

Az elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére elkövetett emberölés tényállása a Btk. javaslatában nem szerepelt.⁴⁴ Azt módosító indítványra iktatták be a Btk. szövegébe.⁴⁵ A kapcsolódó indokolás szerint „az utóbbi időben az időskorúak sérelmére elkövetett bűncselekmények vonatkozásában nem csak számszerű növekedés mutatkozik, hanem a jogsértések elkövetési módja is egyre súlyosabb. Az elkövetők kihasználják, hogy az általában egyedülálló időskorúak kevésbé tudnak védekezést tanúsítani. Hasonlóan a fiatalkorúakhoz az időskorúakat is nagyobb védelemben kell részesítenie a büntetőjognak. A sérelmükre megvalósított tipikus bűncselekmények, így az emberölés [...] esetében ezért indokolt minősítő körülményként szabályozni a bűncselekmény felismerésére, illetve elhárítására idős koránál fogva korlátozottan képes személy sérelmére történő elkövetést, amely nagyobb visszatartó erővel hat. Ez ugyancsak indokolt az állapotuknál fogva kiszolgáltatottabb helyzetben lévő fogyatékos személyek esetében is.”⁴⁶

VIII.2.4. AZ ERŐS FELINDULÁSBAN ELKÖVETETT EMBERÖLÉS

Jelenlegi szabályozásunkban továbbra is az emberölés (jelenleg egyetlen) privilegizált esete az erős felindulásban elkövetett emberölés.⁴⁷

⁴¹ Vö. VIII.1.2. fejezet.

⁴² Btk. 160. § (5) bekezdés

⁴³ BELOVICS (2014c) 197. o.

⁴⁴ Btk. javaslat 160. § (2) bek.

⁴⁵ Btk. 160. § (2) bek. k) pont.

⁴⁶ T/6958/137. számú módosító indítvány (Mengyi Roland és Rogán Antal).

⁴⁷ Btk. 161. §

VIII.3. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS ELEMZÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE

VIII.3.1. A BÜNTETHETŐSÉGI KORHATÁR LESZÁLLÍTÁSA

A törvényi indokolással szemben azt láthatjuk, hogy mind a tizennégy év alatti elkövetők, mind az általuk megvalósított erőszakos cselekmények száma jelentősen csökkent.⁴⁸

A gyermekek érettségével kapcsolatban a törvény indokolása kimondja, hogy „Napjainkban a gyermekek biológiai fejlődése felgyorsult, a gyermekek korábban »érnek«, az információs forradalom következtében a kiskorúakat már tizennegyedik életévüket megelőző életszakaszukban eléri a társadalom olyan különféle hatásai, amelyektől a korábbi időkben védve voltak”⁴⁹. Nemzetközi dokumentumok⁵⁰, büntetőjogászok⁵¹, a gyermekvédelemmel foglalkozó szakemberek és civil szervezetek álláspontja egységes abban, hogy a büntethetőségi korhatár leszállításának e magyarázata nem fogadható el, mivel az érintett korosztályba tartozók személyiségfejlődése még folyamatban van, és általában jellemző rájuk, hogy ösztöneiken és érzelmeiken sokszor kevésbé képesek uralkodni, befolyásolhatók, csábíthatók.⁵²

Emellett a büntethetőséghez megkövetelt „büntetőjogi” belátási képesség – amely az életkornak megfelelő szintű szellemi, erkölcsi érettséget és önkontrollt jelent⁵³ – pontos meghatározása is további magyarázatra szorul, illetve a kapcsolódó vizsgálati módszer kidolgozása és finomítása is várat magára.

Kevésbé fogadható el a büntetőjogi felelősségre vonás mellett érvelők azon állítása, amely szerint több fejlettebb európai országban még a 12. életévnél is alacsonyabb a büntethetőségi korhatár. A jogkövetkezményeket tekintve ugyanis a magyar büntetőjogi szankciórendszer kevésbé differenciált, mint más európai országoké (például Egyesült Királyság), hazánkban a fiatalkorúakkal szemben alkalmazható intézkedések köre is sokkal szűkebb.

⁴⁸ 2011-ben 2714; 2012-ben 2604; 2013-ban 2191; 2014-ben 1482 tizennégy év alatti regisztrált elkövető volt. Forrás: Egységes Nyomozó Hatósági és Ügyészeti Bünygyi Statisztika (ENYÜBS). <http://www.mklu.hu/repository/mkudok9816.pdf>

⁴⁹ 2012. évi C. törvény indokolása a 16. §-hoz.

⁵⁰ Például: a New Yorkban, 1989. november 20-án aláírt, a Gyermekek jogairól szóló egyezmény, Magyarországon kihirdette az 1994. évi LXIV. törvény; a szabadságuktól megfosztott fiatalkorúak védelmének szabályairól szóló, 1990. december 14-én elfogadott, 45/113-as számú ENSZ-közgyűlési határozat (a továbbiakban: ún. Havannai Szabályok); a fiatalkori bűnözés megelőzéséről szóló, 1990. december 14-én elfogadott, 45/112-es számú ENSZ-közgyűlési határozat (a továbbiakban: ún. Rijádi Iránymutatások); a szabadságelvonással nem járó szankciók minimumszabályairól szóló, 1990-ben született, 45/110-es számú ENSZ-közgyűlési ajánlás (a továbbiakban: ún. Tokiói Szabályok); az ENSZ Gyermekjogi Bizottságának *Gyermeki jogok a fiatalkorúak igazságszolgáltatásában* című, 10. Általános Kommentárja; lásd részletesen az alapvető jogok biztosának jelentését az AJB-3070/2012. számú ügyben. A civil szervezetek közül említhető a Szülői Hálózat; Esélyt a Hátrányos Helyzetű Gyermekeknek Alapítvány (CFCF); továbbá a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda (NEKI).

⁵¹ Például TÓTH (2013) 530. o.

⁵² NÉMETH (2013).

⁵³ FICSÓR (2014) 86–87. o.

VIII.3.2. AZ ÖNGYILKOSSÁGBAN KÖZREMŰKÖDÉSSEL MEGVALÓSULÓ EMBERÖLÉS

VIII.3.2.1. JOGTECHNIKAI ELHELYEZÉS

Az öngyilkosságban közreműködéssel megvalósuló emberölés jogtechnikai elhelyezése is problémás: a közvetett tettesként való értékelés kiküszöbölése érdekében helyezte el a jogalkotó az emberölés tényállásaként, az alapeset szerinti büntetéssel. A 3/2013. BJE is kimondja, hogy az elhelyezésből és abból adódóan, hogy a passzív alany megegyezik a 160. § (2) bekezdés j) pontjában meghatározott egyik lehetséges passzív alannyal (védekezésre képtelen személy), az következik, hogy erre a cselekményre nem alkalmazhatók sem az emberölés, sem az öngyilkosságban közreműködés minősített esetei.⁵⁴

Probléma akkor adódik, ha az elkövető például az örökség megszerzése céljából veszi rá a speciális passzív alanyt az öngyilkosság megvalósítására. Ilyenkor a törvény értelmében nem lehetséges az emberölés minősített esetének – nyereségvágyának vagy aljas célnak – a megállapítása, kizárólag az emberölés alapesetéhez tartozó büntetési tétel vehető figyelembe.⁵⁵

VIII.3.2.2. A STÁDIUMOK

Nem jelent problémát a bűncselekmény befejezettségének megállapítása, amennyiben a rábírt személy – passzív alany – sikeres öngyilkosságot követ el. Lehet-e azonban kísérlete az öngyilkossággal közreműködés bármely alakzatának?

A 3/2013. számú BJE határozat szerint, amennyiben „a passzív alany az öngyilkosság fogalmi ismérveit kimerítő magatartást megkezdi, de nem fejezi be, avagy befejezi, de a halál (az önkéntes elállás, illetőleg az önkéntes eredményelhárítás kivételével) bármely okból nem következik be, e bűncselekmény kísérletét kell megállapítani”⁵⁶.

Mészáros Ádám szerint, ha a rábírási sikeres és az öngyilkosságot megkísérlik, az elkövetési magatartás teljes egészében megvalósul, de az elkövető mégis büntetlenséget élvez, miután a törvény az öngyilkosság elkövetését állítja feltételül a bűncselekmény megvalósulásához. Mészáros tehát az öngyilkosság elkövetése alatt a passzív alany halálának bekövetkezését érti. E logika alapján, a bűncselekmény kísérlete elvileg akkor valósulna meg, ha a rábírási eredménytelen lenne és a passzív alany meg sem kísérelné elkövetni az öngyilkosságot, azonban ezt a törvény szintén nem bünteti.⁵⁷

Belovics Ervin szerint e bűncselekmény kísérlete fogalmilag kizárt, mivel amennyiben a passzív alany akár csak megkísérli az öngyilkosságot, az elkövetési magatartás – rábírási – befejezetté vált. Belovics szerint tehát az elkövető ebben az esetben is

⁵⁴ 3/2013. BJE, III. rész.

⁵⁵ BELOVICS (2014c) 199. o.

⁵⁶ 3/2013. BJE, III. pont 1. alpont.

⁵⁷ MÉSZÁROS (2015) 34. o.

büntethető, mivel a büntethetőség objektív feltétele az, hogy az öngyilkosságot elkövessék, vagy azt megkíséreljék.⁵⁸

A tényállás törvényi elhelyezésénél is fogva az öngyilkosságban közreműködéssel megvalósuló emberölés előkészülete nem büntetendő.⁵⁹

VIII.3.2.3. AKARATNYILVÁNÍTÁSRA KÉPTELEN PASSZÍV ALANY SEGÍTÉSE

A vonatkozó jogegységi határozat értelmében, „akaratnyilvánításra képtelen passzív alany esetén, minthogy az ilyen személy általában az öngyilkosságra vonatkozó akarat-elhatározásra sem képes, segítségnyújtással a 162. § szerinti bűncselekmény fogalmilag nem valósulhat meg. Ilyenkor a tárgyi értelemben öngyilkosságot kimerítő tevékenység »segítése« tulajdonképpen öngyilkosságra rábírás, ami a 160. § (5) bekezdésében meghatározott emberölés megállapítására ad alapot.”⁶⁰

Belovics Ervin álláspontja szerint itt a Kúria ellentmondásba keveredik saját magával, hiszen ha az ilyen személy akaratelhatározásra nem képes, akkor a rábírás sem történhet meg, mivel nem képes az akaratának kialakítására. Belovics ezt úgy oldotta fel, hogy a rábíró magatartás ilyenkor nem szándékkiváltó, hanem *szándékpótló* lesz, ezáltal válik közvetlen tettessé a rábírást megvalósító elkövető. Másrészről, a jogi értelemben akaratnyilvánításra képtelen személynek lehet öngyilkosság elkövetésére irányuló szándéka, amit segítségnyújtással csak erősíteni lehet, kiváltani nem. Így segítségnyújtás esetében csak az öngyilkosságban közreműködés valósulhat meg.⁶¹

Részemről az utóbbi álláspontot tartom helyesnek. Az emberölésnek a Btk. 160. § (5) bekezdésében szabályozott formája tehát csak rábírással (szándékkiváltó magatartás, azaz felbujtás) valósítható meg, az öngyilkossághoz történő segítségnyújtással (szándékerősítő magatartás, azaz bűnsegély, amely lehet pszichikai vagy fizikai is) nem. A tizenégy év alattiak vagy akaratnyilvánításra képtelen személynek történő segítségnyújtás esetében a Btk. 162. § (2) bekezdés szerinti öngyilkosságban közreműködés minősített esete valósul meg.

VIII.3.3. BÜNTETHETŐSÉGI KORHATÁR ÉS ÖNGYILKOSSÁGBAN KÖZREMŰKÖDÉSEL ELKÖVETETT EMBERÖLÉS

Ellentmondásos a Btk. szabályozása a tizenégy év alattiak élet értékéhez való viszonyulása tekintetében. Míg ugyanis a büntethetőségi korhatár leszállításánál az indoklás 12-13 éves gyermekek korai érettségére és felvilágosultságára hivatkozik, addig az emberölésnek minősített öngyilkosságban közreműködés tényállásánál a tizenégy év alatti sértettek felismerési és akaratni képességének hiányát említi mint különleges védelmet érdemlő csoport jellegzetességét. Másként fogalmazva, míg az elkövetői oldalon a 12-13 évesek beszámítási (és belátási) képességének fennállását elismeri

⁵⁸ BELOVICS (2014b) 100–101. o.

⁵⁹ 3/2013. BJE, III. rész.

⁶⁰ 3/2013. BJE, III. pont 4. alpont c.) szakasz.

⁶¹ BELOVICS (2014c) 200–201. o.

a jogalkotó, addig az öngyilkosságban közreműködésnél az ugyanilyen korú sértettek esetében nem ismeri el, hogy rendelkeznek az öngyilkosság vonatkozásában szükséges felismerési és akaratú képességgel.

VIII.3.4. 14 ÉV ALATTI SÉRELMERE ELKÖVETETT EMBERÖLÉS VERSUS ÚJSZÜLÖTT MEGÖLÉSE

A szülő nő által, a szülést követő rövid időn belül, az újszülött sérelmére elkövetett ölési cselekménnyel kapcsolatos jogpolitikai vita az „Újszülött megölése”⁶² elnevezésű tényállás megszüntetése óta zajlik.

Az újszülött megölése mint privilegizált tényállásban rögzített cselekmény jellemzői nagyfokú hasonlóságot mutatnak a jelenkori modern országokban. Az elkövetők többsége fiatalkorú vagy húsz év körüli, alkalmi partnertől teherbe esett lány. Első terhességüket eltitkolják környezetük elől, bizalmatlanok mind szüleik, tanáraik, mind kortársaik iránt. Családi és egzisztenciális hátterük rendezettnek mondható, káros szenvedélyektől mentes.⁶³

Kutatásunk is alátámasztotta a felsorolt körülmények gyakori előfordulását, ugyanakkor ezekben az ügyekben minden esetben felvetődik az elkövetőt körülvevő szűk környezet kiemelkedő felelőssége a cselekmény megelőzése tekintetében. A kiszabott ítéletek általában enyhék voltak – amelyben az elkövetők beszámítási képességének korlátozottsága is szerepet játszott –, így felfüggesztett szabadságvesztést, valamint rövid tartamú – két év, illetve négy év – szabadságvesztést szabtak ki legtöbb esetben. A büntetés súlyossága összefüggést mutatott az elkövető személyiségével és a tárgyaláson tanúsított magatartásával: a megbánást mutató, szemérmes, szegyenkező lányok részesültek enyhébb szankcióban, míg az ellenséges, összeférhetetlennek látszó, olykor agresszív elkövetők szigorúbb büntetést kaptak.⁶⁴

A kivételes lelkiállapot vizsgálatát igazságügyi pszichiáter és pszichológus végzi el, ennek során tisztázzák, hogy a szüléssel együtt járó különleges pszichés állapot befolyásolta-e és ha igen, mennyiben az anya beszámítási képességét. Végeredményképpen a korlátozott vagy kizárt beszámítási képesség (kóros elmeállapot) alapozza meg az enyhe büntetést vagy esetleg a felmentést. A bíróság figyelembe veszi azt is, hogy milyen okok vezették az anyát a cselekmény elkövetéséhez, így a házasságon kívüli terhesség miatti, a környezet rosszallásától való félelem jelentős enyhítő tényező a büntetés kiszabásánál.⁶⁵

A privilegizált eset eltörlése azonban a jogalkotói akarat és a hatályos joggyakorlat bizonyos fokú ellentmondását okozta. Azáltal ugyanis, hogy megszüntették a privilegizált esetet, az újszülöttnek az anya általi megölése a tizennégy év alattiak sérelmére elkövetett emberölésekhez került, így büntetése is a többi minősített esetre irányadó büntetési tételkeret alapján történik. A bírói gyakorlat azonban a korábbi privilegizált

⁶² 1978. évi Btk. 166/A. §

⁶³ TAMÁSI (2015) 145. o.

⁶⁴ Uo. 150. o.

⁶⁵ Uo.

tényállásban megfogalmazottaknak megfelelő cselekményeket – a fentiek szerint – továbbra is enyhébben ítéli meg.

A jelenlegi gyakorlat sem tekinti az eltitkolt terhességet, az orvosi ellátás és terhesgondozás elutasítását az emberölés előkészületének, és az nem alapozza meg az előre kiterveltség megállapítását sem.⁶⁶

VIII.3.5. AZ ELHÁRÍTÁSÁRA IDŐS KORÁNÁL VAGY FOGYATÉKOSSÁGÁNÁL FOGVA KORLÁTOZOTTAN KÉPES SZEMÉLY SÉRELMERE ELKÖVETETT EMBERÖLÉS

A vonatkozó jogegységi határozat⁶⁷ kimondja, hogy a sértett mentális és fizikai állapota, a támadás jellege és a kialakult erőviszonyok vizsgálata határozza meg az elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére elkövetés minősítő körülményének megállapítását. Amennyiben az időskorú vagy fogyatékkal élő személy állapotánál fogva egyáltalán nem képes védekezés kifejtésére, úgy a védekezésre képtelen személy sérelmére elkövetett emberölés állapítandó meg.⁶⁸

Az Országos Kriminológiai Intézetben végzett kutatás eredményei alátámasztják az időskorúak és/vagy fogyatékoságuk miatt védekezésre kevésbé képes személyek fokozott büntetőjogi védelmének indokoltságát. Az emberölést elkövető fiatalkorúakra és fiatal felnőttekre vonatkozó aktakutatás adatai szerint a nyereségvágyból történő emberölések sértettjeinek nagy része idős, egyedül élő, kiszolgáltatott helyzetű személy volt, akiket az elkövetők legalább látásból ismertek, és tisztában voltak az élethelyzetükkel. A sértettek 19,5 százaléka hetvenévesnél idősebb volt, és 13 százaléka fogyatékkal élt. A fiatalok által elkövetett emberölések fő motívuma a nyereségvágy volt (46 százalék), az áldozatok között pedig kiemelkedően gyakran szerepeltek idős, beteg emberek.⁶⁹

VIII.3.6. AZ ERŐS FELINDULÁSBAN ELKÖVETETT EMBERÖLÉSSSEL KAPCSOLATOS JOGALKALMAZÁSI PROBLÉMÁK

A vonatkozó jogegységi határozat⁷⁰ szerint erős felindulás esetében „az indulat olyan – fiziológiai eredetű – magas foka szükséges, amelynek következtében az elkövető belső egyensúlya megbomlik, tudata elhomályosul és ennek folytán a megfontolás szokásos mértékének megtartása lehetetlenné válik. Ha viszont az indulat kóros alapon fejlődött ki, akkor a Btk. 17. §-ában (*értsd kóros elmeállapot – B. O.*) foglaltak szerint kell eljárni [...] Az erős felindulás fennállta és foka nem elmeorvos-szakértői,

⁶⁶ 3/2013. BJE, II. pont 9. alpont; KÓNYA (2015) 10. o.

⁶⁷ 3/2013. BJE, II. pont 11. alpont.

⁶⁸ Btk. 160. § (2) bekezdés j) pont.

⁶⁹ SÁRIK (2015) 45–84. o.

⁷⁰ 3/2013. BJE, I. pont B. 6. alpont.

hanem a bíróság által eldöntendő tény és jogkérdés, amelyet az elkövető konkrét pszichikai tulajdonságai alapján kell megítélni.”⁷¹

A 3/2013. számú Büntető jogegységi határozat újdonságként kifejezetten megállapíthatónak tartja az erős felindulásban elkövetett emberölést, „amikor a hosszan tartó, folyamatos gyötreléből, megaláztatásból egy viszonylag kisebb jelentőségű sérelem hatására tör ki a fékezhetetlen indulat”⁷².

Alapvetően tehát súlyosabb sérelem szükséges az erős felindulás kimondásához, azonban a tipikusan családon belül előforduló, hosszú éveken át tartó bántalmazó viszony mintegy végső akkordjaként megvalósuló emberölések hátterében az adott helyzetben akár egy kisebb sérelem is kiválthat méltányolható okként tudatszűkült állapotot és az ehhez társuló indulatot.

A 3/2013. számú Büntető jogegységi határozat kifejezetten kimondja, hogy „az erős felindulás fennállta és foka nem elmeorvos-szakértői, hanem a bíróság által eldöntendő tény és jogkérdés”⁷³, azaz az ez irányú döntéshez nem szükséges elmeorvos szakértőt igénybe vennie a bíróságnak.

Ezzel szemben álláspontom szerint az erős felindulásnál létrejövő elhomályosult tudat (ahogy a kóros elmeállapot körébe tartozó tudatborult állapot) vizsgálata szakértőre tartozik. Azt gondolom, e két kategória nehezen különíthető el egymástól, mivel nagyon hasonlóak a tünetei, illetve maguknak a cselekményeknek a körülményei is. Miután a tudatborult állapot is létrejöhét erkölcsileg menthető okból, nem ez lesz a fő elhatárolási szempont, hanem az, hogy az indulat ép vagy kóros lélektani alapon keletkezett-e. Amennyiben felmerül a patológiás pszichés állapot lehetősége, a lélek épségéről (egészségéről) való döntést mindenképpen szakértőre kellene bízni.

VIII.4. DE LEGE FERENDA JAVASLATOK

VIII.4.1. ÖNGYILKOSSÁGBAN KÖZREMŰKÖDÉSSSEL ELKÖVETETT EMBERÖLÉS

Ha kizárólag az emberölésre vonatkozó szabályok koherenciájának szempontjából közelítünk, a 14 év alatti vagy akaratnyilvánításra képtelen személy öngyilkosságra való rábírását az emberölés minősített eseteként kellene büntetni, ez kizárná a jelenleg fennálló dogmatikai ellentmondást. Azonban magát a tényállást és az emberölés minősített eseteihez viszonyított belső arányosságot tekintve nyilvánvalóan enyhébb szankcióval sújtandó bűncselekményről beszélünk, így a 162. § további minősített eseteként történő szabályozás lenne indokolt.

Az öngyilkossághoz történő segítségnyújtást a tizennégy év alattiak és az akaratnyilvánításra nem képes kóros elmeállapotúak vonatkozásában is a Btk. 162. § (2) bekezdése szerint öngyilkossághoz közreműködés minősített eseteként kellene büntetni rendelni.

⁷¹ Uo.

⁷² 3/2013. BJE, 6. pont b) alpont.

⁷³ 3/2013. BJE, 6. pont a) alpont.

VIII.4.2. AZ ÚJSZÜLÖTT MEGÖLÉSE

Átgondolandó, hogy legyen-e újra privilegizált tényállás az újszülött megölése, hiszen a joggyakorlat is ebbe az irányba mutat; azonban a korábbi, „automatikus” alkalmazást váltsa fel az elmeorvosi és pszichológusi vizsgálat eredményéhez kötöttség a kivételes lelki állapot vonatkozásában.

VIII.4.3. AZ ERŐS FELINDULÁSBAN ELKÖVETETT EMBERÖLÉS

Az erős felindultságról szóló döntés legyen szakkérdés, mivel az erős felindultság megállapíthatóságának feltétele, hogy az elkövető indulata ép lélektani alapon alakuljon ki. Márpedig a lélek épségének – vagy a másik oldalról betegségének – vizsgálata szakértőre tartozik.

Az erős felindulásban elkövetett emberölések vonatkozásában a 3/2013. számú Büntető jogegységi határozatban szereplő jogértelmezés következetes alkalmazása szükséges az olyan elkövetők esetében, akik folyamatos abúzusnak vannak kitéve – általában a családjukban –, ahol az erőszak és a durvaság a mindennapok része.

VIII.5. FELHASZNÁLT IRODALOM

- ANGYAL Pál (1928) *Az ember élete elleni bűncselekmények és a párviadal*. Athenaeum Kiadó, Budapest, 1928. [A Magyar büntetőjog kézikönyve sorozat]
- BELOVICS Ervin (2001) „Az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények” In: *Büntetőjog II. Különös Rész* (szerk. Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2001.
- BELOVICS Ervin (2014a) „A büntetőjogi felelősségre vonás akadályai” In: *Büntetőjog I. Általános Rész. A 2012. évi C. törvény alapján* (szerk. Belovics Ervin – Nagy Ferenc – Tóth Mihály). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2014.
- BELOVICS Ervin (2014b) „Az élet, a testi épség és egészség elleni bűncselekmények” In: *Büntetőjog II. Különös Rész. A 2012. évi C. törvény alapján* (szerk. Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2014.
- BELOVICS Ervin (2014c) „Az öngyilkosság büntetőjogi értékelésének sajátosságai” *Magyar Jog*, 2014/4.
- FICSÓR Gabriella (2014) „A belátási képességről” In: *Kónya István ünnepi kötet* (szerk. Varga Zoltán). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2014.
- HORVÁTH Tibor (1968) „A személy elleni büntettek” In: *A büntető törvénykönyv kommentárja* (szerk. Halász Sándor). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968.
- HORVÁTH Tibor (2000) „Erős felindulásban elkövetett emberölés” In: *A magyar büntetőjog különös része* (szerk. Nagy Ferenc). Korona Kiadó, Budapest, 2000.
- KÓNYA István (2012) „A személy elleni bűncselekmények” In: *Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára* (szerk. Berkes György – Rabóczki Ede). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012.

- KÓNYA István (2015) „Gyermekölések a bíróságok ítélkezési gyakorlatában” című előadás a XXII. Pannon Jogásznapokon 2015. szeptember 19-én, Stegersbachban. Letölthető: http://www.lb.hu/sites/default/files/sajto/gyermekolesek_honlapra_1.pdf
- KUNCZ Elemér (2011) „Tudatzavarok” In: *Igazságügyi pszichiátria* (szerk. Kuncz Elemér). Medicina Kiadó, Budapest, 2011.
- MÉSZÁROS Ádám (2002) „Gondolatok az újszülött megöléséről és a gyermeki élet büntetőjogi védelméről” *Jogelméleti Szemle*, 2002/4.
- MÉSZÁROS Ádám (2015) „Az emberölés és az öngyilkosságban közreműködés aktuális kérdései” *Ügyészek Lapja*, 2015/3–4.
- NAGY Ferenc (szerk.) (2000) *A magyar büntetőjog különös része*. Korona Kiadó, Budapest, 2000.
- NAGY Ferenc (szerk.) (2009) *A magyar büntetőjog különös része*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2009.
- NÉMETH Rita (2013) *A pszichológus szakértő szerepe a belátási képesség büntetőjogi szempontú vizsgálatában*. Tudományos előadás. Magyar Pszichológiai Társaság Kriminálpszichológiai és Igazságügyi Szekció ülése, ELTE PPK, Budapest, 2013. december 17.
- SÁRIK Eszter (2015) „Kegyetlenségre ítélve. Az emberölések kriminológiai háttere és jogi következményei” In: *Különös kegyetlenséggel. Emberölést elkövető fiatalok és fiatal felnőttek kriminológiai vizsgálata* (szerk. Tamási Erzsébet). Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2015. 45–84. o.
- TAMÁSI Erzsébet (2015) „Női végzet, férfibűn. Emberölések a nemek tükrében” In: *Különös kegyetlenséggel. Emberölést elkövető fiatalok és fiatal felnőttek kriminológiai vizsgálata* (szerk. Tamási Erzsébet). Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2015.
- TAMÁSI Erzsébet – BOLYKY Orsolya – SÁRIK Eszter (2013) *Az emberöléshez vezető út rizikófaktora fiatalok és fiatal felnőttek körében*. Kézirat. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2013.
- TÓTH Gábor Attila (2003) „Az emberi méltósághoz való jog és az élethez való jog” In: *Emberi jogok* (szerk. Halmi Gábor – Tóth Gábor Attila). Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
- TÓTH Mihály (2013) „Az új Btk. bölcsőjénél” *Magyar Jog*, 2013/9. 525–534. o.